

Muulased Eestis

Kaljo Laas (RiTo 5), Statistikaameti rahvaloenduste sektori peaspetsialist, Tallinna Tehnikaülikooli dotsent

Muulaste asumist Eestisse käsitletakse sageli lihtsustatud skeemi kohaselt. Ühelt poolt vaadeldakse seda vennaliku abina Eesti majanduse taastamisel ja kultuuri arendamisel, teisalt vaid Eesti koloniseerimisega venestamise eesmärgil. Tegelikkus on aga palju mitmekesisem.

Muulased, teisisõnu Eestis elavad mitte-eestlased, on juba rohkem kui poolteist aastakümnet olnud nii poliitikute kui ka ärksate kultuuriinimeste arutus- ja huviobjekt. Meenutame nt eesti keele kuulutamist riigikeeleks, rändekvootide kehtestamist, ümberasumistoetusi, kodakondsuse seadust jne. Loodeti, et eelmainituga seoses enamik pärast Teist maailmasõda Eestisse elama asunuist pöördub tagasi endisesse elukohta, kõneldakse muulaste assimileerumisest ja integreerumisest. Erilisi tulemusi ei ole aga saavutatud, sest ilmselt on unustatud mitmed rahvusvahelised lepped ja soovitused (nt ÜRO laste õiguste deklaratsioon, perekondade ühendamine), mida aktsepteeritakse Euroopa demokraatlikes riikides. Kuna muulaste kohalolek jääb Eestis probleemseks ka eelolevail aastail, on otstarbekas seda lähemalt analüüsida.

Järgnevalt üritan käsitleda Eesti muulasi rahvastikuteaduse ja rahvastikugeograafia aspektist. Vajaliku värske info saab äsja avalikustatud 2000. aasta rahvaloenduse tulemustest (2000. aasta rahva ja eluruumide loendus II ja III).

Kes on muulane?

Millised on kriteeriumid, millega eraldada võõraid omadest ehk muulasi eestlastest? Meie kultuurikeskkonnas nimetatakse inimeste eristamisel esimesena rahvust, seejärel emakeelt ja eesti keele oskust. Viimasel kümnendil on oluliseks muutunud ka isiku kodakondsus. Tähtsaks peetakse, mitmendat põlvkonda isik Eestis elab, mis rahvusest on tema vanemad ja milline on ta panus eesti kultuuri (nt sportlased, balletiartistid).

Teaduslikus käsitluses eristatakse põlisasukaid ja uusasukaid (Mitmekeelne demograafiasõnastik 1993). Viimaseid nimetatakse ka migrantideks. Samal ajal ei ole õige nimetada migrantideks üksnes neid, kes on Eestisse immigrerunud. Migrantid on ka Eestis pidevalt elukohta vahetajad. Migrandi vastand on paikne. Paikseiks peame isikuid, kes elavad oma sünnikoha asulas või kelle elukoht pole muutunud pika aja jooksul (nt eelmise loenduse aegne elukoht). Eraldi võiks teaduslikus käsitluses välja tuua veel põlisuse mõiste (sellest siis ka põlisasukas). Põlisteks võiks lugeda neid, kes ise ja kelle mõlemad vanemad on sündinud Eestis.

Kõrvalpõikena võiks vaadelda Saksamaa Liitvabariigi ja Soome kogemust muulaste käsitlemisel. Saksamaa andis elamisloa kõigile NSV Liidus elanud sakslastele, vaatamata sellele, kas nad saksa keelt valdasid või kus nemad ise või nende vanemad olid sündinud.

Samamoodi on Soome käsitletud endises NSV Liidus elanud ingerlasi ja karjalasi. Seevastu Ameerika Ühendriikides peetakse rahvusest olulisemaks sisserännu piirkonda ja nahavärvi.

Muulaste koosseis ja piiritlemine

Viimase rahvaloenduse andmeil elas Eestis 67,9% eesti rahvusest ja 31,5% muudest rahvustest alalist elanikku. 0,6% isikute rahvus jäid teadmata (2000. aasta rahva ja eluruumide loendus II). Eesti keel oli emakeeleks 67,2% alalisel elanikul. Seega nii rahvuse kui ka emakeele järgi moodustavad muulased Eesti elanikest ühe kolmandiku. Eesti oli sünnikohaks 80,8 ja välisriik 18,4% alalisele elanikule, muulastest on Eestis sündinud 48,2% (vt tabelit).

Tabel. Muulased sünniriigi järgi

Sünniriik	Kokku	Mehed	Naised
Eesti	211 894	105 434	106 460
Venemaa	161 326	61 893	99 433
muu välisriik	58 694	27846	30848

Isikuid, kes ise ja kelle mõlemad vanemad on Eestis sündinud, oli 77,2% (2000. aasta rahva ja eluruumide loendus III). Eesti kodakondsusesse kuulus 80% ja Venemaa kodakondsusesse 7% alalistest elanikest (2000. aasta rahva ja eluruumide loendus II).

Nende arvude alusel võib kokkuvõtlikult tõdeda, et Eestis on muulasi ühest viiendikust ühe kolmandikuni. Pool muulastest on sündinud Eestis.

On võimalik esile tuua mõningaid erisusi muulaste vanuselises koosseisus ja paiknemises eestlastega võrreldes. Ilmneb, et muulaste hulgas on mõnevõrra vähem 25–34- ja 55–59-aastaseid. Kuni 20. eluaastani vanuseline koosseis ei erine (joonis).

Joonis. Muulaste vanuseline koosseis

Rohkem muulasi elab linnades, eriti arvukalt on neid Sillamäel, Narvas, Narva-Jõesuus, Kohtla-Järvel, Maardus ja Paldiskis. Valdadest on muulaste osatähtsus suurem Vaivaras, Aseris, Alutagusel, Vasalemmas ja Peipsiääres (2000. aasta rahva ja eluruumide loendus II, 24).

Tänase kontrolljoonega tähistatud piirides oli Eesti enne Teist maailmasõda võrdlemisi monorahvuslik riik, kus eestlased moodustasid ligi 97%. Põhiseadusjärgsetes piirides oli Narva-taguste valdade ja Petserimaa idaosa tõttu, kus elasid peamiselt venelased, eestlaste osatähtsus 88,2%. Teistest rahvustest oli Eestis veel sakslasi, juute ja rootslasi. Sakslased ja juudid elasid linnades, venelasi asus peale Petserimaa ja Virumaa idaosa ka Tartumaal Peipsi

rannikul. Rootsised (tuntud ka kui rannarootsised) elasid Vormsil, Ruhnus ja Noarootsis (Rahvastikuprobleeme Eestis: II rahvaloenduse tulemusi 1937).

Teise maailmasõja algul ja hilisema okupatsiooni tõttu lahkusid Eestist sakslased (peamiselt juba 1939. aastal), hiljem (suvel 1944) ka rootsised (Kuddo 1991). Samal ajal asus Eestisse ajutiselt elama Leningradi lähistel paiknenud ingerlasi ja karjalasi.

Varem tulid muulased Eestisse erinevail põhjustel. Esiteks, neid on tulnud ja jäänud siia seoses meie ala okupeerimisega sakslaste, taanlaste, rootslaste ja venelaste poolt. Teiseks, muulased, eriti Soomest, on tulnud Eestit asustama pärast katastroofilisi elanike arvu vähenemisi (Vene–Liivi sõjad, Põhjasõda) (Palli 1973). Kolmandaks, Eestisse, algul lisaku ümbrusse tuli vene vanausulisi nende tagakiusamise tõttu Venemaal. Arvukalt tuli venelasi Eestisse eelmisel sajandivahetusel ja Esimese maailmasõja algul, kui rajati suurtööstus Narvas, Tallinnas ja Pärnus (Tammaru 2001).

Muulaste saabumine Teise maailmasõja järel

1944. aasta II poolel olid esimesed Eestisse saabunud muulased sõjas laastatud Leningradi ja Pihkva oblastist sunnitud siia tulema eelkõige sealse nälja tõttu. See oli stiihiline ränne. Stiihilisel rändel oli teatud osakaal kogu sõjale järgnenud okupatsiooniaastail. Seevastu Narva asustamine ainult muulastega on kindla poliitilise suunitlusega. Kaudselt aitas koloniseerimisele kaasa sõjas purustatud põlevkivitööstuse kiire taastamine ja tööstuse ennakareng teiste NSV Liidu piirkondadega võrreldes. Nii põlevkivitööstuse areng kui ka sõjatööstuse ja laevaehituse rajamine Tallinnas nõudis tunduvalt rohkem lisatööjõudu, kui seda suutis pakkuda kohalik maaelanikkond enne massilist kollektiviseerimist. Ka mitme teise tööstusharu kiire areng, kalalaevastiku loomine ja sellest tulenenud ehitustegevus pakkus töökohti teistest NSV Liidu piirkondadest värvatud või tööle meelitatud isikuile (Laas 1987). Sellele lisandub asjaolu, et toimis nii keskeri- kui ka kõrgharidusega spetsialistide töölesuunamine. Eriti oluline oli see erialadel, kus Eestis kaadrit ette ei valmistatud (transport, polügraafia, tekstiil). Eestisse asumist soodustasid siin paiknenud sõjaväeobjektid, kuhu tuli perioodiliselt kaadrisõjaväelaste perekonnaliikmeid. Eelnimetatud ränne tõi kaasa elukohavahetuse ka perekondlikel põhjustel (abikaasad, vanemad).

Kokkuvõtlikult soodustas Eesti koloniseerimist sinne pidev kõrgem elatustase ja arenenum infrastruktuur (lasteaiad, koolid, kauplused, haiglad). Kaasa aitas ka iga aastaga laienev venekeelne kõrgharidus. Kõik see suurendas muulaste arvu linnades. Maal meelitasid muulastest tööjõudu sovhoosid.

Maal ja väikelinnades osa muulasi assimileerus, õppides ära eesti keele. Seevastu Kirde–Eesti linnades seda polnud vaja. Mitu linna, nagu Narva, Sillamäe ja Paldiski, olid eesti keelele ja kultuurile peaaegu suletud.

2000. aasta rahvaloendus võimaldab täpsustada Eestis sündinute põlvkondade suurust, muulaste rahvust ja Eestisse saabumise aega.

Eestisse saabunud muulastest ja 2000. aastal siin loendatuist oli kõige rohkem 60–64-aastasi, järgnesid 40–49-aastased ning 65–74-aastased. Kui eeldada, et inimesed vahetavad elukohta kõige aktiivsemalt kahekümneaastaselt, siis on neid Eestisse tulnud arvukamalt 40–55 aastat ja ka 20–30 aastat tagasi. Sünniaja järgi on tegemist kahekümnendail ja kolmekümnendail ning viiekümnendail aastail sündinutega.

Rahvuslikult koosseisult on välismaal sündinud ja Eestisse elama jäänud muulaste hulgas esikohal venelased, järgnevad ukrainlased, valgevenelased ja lätlased (2000. aasta rahva ja eluruumide loendus III).

Muulasele vastav integratsioonipoliitika

Põhiline osa muulasi on asunud Eestisse pärast Teist maailmasõda, siia on jäänud elama ka nende lapsed ja lapselapsed. Eesti taasiseseisvumise järel on osa neist oma või esivanemate elukohariiki tagasi pöördunud, nt on Migratsioonifondi toetusel Eestist lahkunud 24 000 isikut.

Seega võiks muulased jaotada Eestisse rännanuiks ja siin sündinuiks. Samuti saab neid jaotada Eesti kodanikeks ja teiste riikide või määratlemata kodakondsusega isikuiks. Selle kohaselt tuleks muulastesse ka suhtuda ning integratsiooni- ja kultuuripoliitikat teostada.

Kasutatud kirjandus

2000. aasta rahva ja eluruumide loendus II (2001). Kodakondsus, rahvus, emakeel ja võõrkeelte oskus. Tallinn: Statistikaamet.

2000. aasta rahva ja eluruumide loendus III (2002). Sünnikoht ja ränne. Tallinn: Statistikaamet.

Kuddo, A. (1991). Population Losses. – World War II and Soviet Occupation in Estonia: a Damages Report. Tallinn: Perioodika.

Laas, K. (1987). Rahvastiku ränded Eestis. – Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat, 22. kd. Tallinn: Valgus, lk 81–97.

Mitmekeelne demograafiasõnastik (1993). Toim K. Katus. Tallinn: Eesti Demograafia Assotsiatsioon.

Palli, H. (1973). Rahvastik ja ajalugu. Tallinn: Eesti Raamat.

Rahvastikuprobleeme Eestis. II rahvaloenduse tulemusi (1937). Vihk IV. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo.

Tammaru, T. (2001). Linnastumine ja linnade kasv Eestis nõukogude aastatel. Tartu: Tartu University Press.